

VOIMAKAS MUTTA ARVAAMATON VIESTINTÄTEKNOLOGIA JA JULKISUUS AIKAMME MAAILMANPOLITIIKAN STRATEGISINA VOIMINA

Tänä päivänä vain harva aikaansa seuraava ihminen kyseenalaistaa väitteen, että viestintäteknologia ja sen mahdollistama julkisuus ovat nousseet merkittävään asemaan tavassamme ymmärtää ajankohtaisia tapahtumia. Harva myös kyseenalaistaa väitteen, että julkisuus on jollakin tavalla strategisesti merkittävä voima oman aikamme - se näyttää vaikuttavan erityisesti länsimaiden voimankäyttöpäätöksiin tai niistä pidättymiseen tuomalla turvallisuuspolitiikkaan ja sotilaallisen voiman käyttöön liittyviä kysymyksiä kansalaisten tietoisuuteen ja vaikuttamalla tätä kautta poliittiseen päätöksentekoon.

Kuitenkin, kun julkisuuden strategista merkitystä pyritään analysoimaan perustellummin ja yksityiskohtaisemmin - miksi se on strategisesti tärkeää ja kenen etuja se palvelee - osoittautuu tehtävä helposti hämmentäväksi. Miltei jokaisella meistä tuntuu asiaa kysyttäessä olevan joukko näkemyksiä ja mielipiteitä julkisuuden ja ”median” merkityksestä kansallisessa ja kansainvälisessä politiikassa, joita sitten voidaan perustella joillakin käytännön esimerkeillä. Samalla julkisuudesta saamamme kokemuksen moninaisuus mahdollistaa kuitenkin myös hyvin ristiriitaisia tulkin-toja. Näin ollen viestintäteknologian ja julkisuuden keskeinen rooli jokapäiväisessä elämässämme ei tee niiden ymmärtämisestä helpompaa; joukkoviestimien kautta kokemamme maailma on usein ikään kuin liian lähellä ja liian jokapäiväinen ollakseen viileästi tarkasteltavissa.

Kansainvälisen politiikan tutkimuksessa viestintäteknologian ja julkisuuden roolia on yleensä tulkittu kahdesta vastakkaisesta näkökulmasta. Näkökulma, jota tässä yhteydessä voisi kutsua liberaaliksi, on painottanut joukkoviestimien ja julkisen mielipiteen myönteistä, demokratiaa ja vapautta edistävää roolia. Tämän ajattelutavan mukaan julkisuuden on uskottu palvelevan kansalaisten etua tuottamalla tietoa, nostamalla esille epäkohtia, paljastamalla salassa pidettyjä asioita ja tätä kautta ikään kuin toimivan kontrolloimatonta vallankäyttöä estävänä voimana. Klassinen esimerkki tästä voisi olla vaikkapa Watergate-skandaali 1970 –luvulla, jolloin sinnikkään toimittajakatsikon katsottiin ratkaisevasti myötävaikuttaneen presidentti Nixonin hallintoon pesiytyneiden väärinkäytösten paljastumiseen.¹

Tämän ajattelutavan rinnalla on elänyt kriittinen tulkinta, jota voitaisiin kutsua myös machiavellilaiseksi näkökulmaksi. Esimerkiksi Persianlahden sodan jälkeen median ja politiikan tutkijat julkaisivat runsaasti kirjallisuutta, jossa korostettiin voimakkaiden maailmanpolitiikan toimijoiden kuten suurvaltojen tai viestintä-alan suuryritysten kykyä ohjailun ja manipuloida julkisuutta omien päämääriensä edistämiseksi. Yhteistä näille tulkinnoille on ollut, että viestintäteknologia on esitetty ennen kaikkea kansalaisten ohjailun, vallankäytön ja hallinnan välineenä, oli kyse sitten suoranaisesta propagandasta tai muilla tavoin manipuloidusta julkisuudesta.²

Tässä artikkelissa pyritään jäsentämään tätä monitulkintaisuutta tarkastelemalla viestintäteknologian kehitystä ja nykyistä olemusta. Lähtökohtana on ajatus, että kansalaisten tietoisuuden muutoksella on taipumus vaikuttaa valtion poliittiseen päätöksentekoon ja muuttua sitä kautta myös strategian tutkimuksen kannalta merkittäväksi tekijäksi.

Artikkelin alkuosassa nostetaan esille tapoja, joilla julkisuus ja sen mahdollistava viestintäteknologia on eri aikoina välittänyt ajankohtaisia tapahtumia yleisöille ja millainen kokemuksellinen suhde yleisön ja maailmanpolitiikan tapahtumien välille on kulloinkin syntynyt. Tekstin jälkipuoliskolla huomio kiinnittyy oman aikamme maailmanpolitiikan julkisuuden toimintalogiikkaan ja valtioiden näkökulmaan: millä tavoin nykyaikainen maailmanpolitiikan julkisuus on valtioille strategisesti rajoitettava ja kenties mahdollistava ympäristö?

Julkisen maailmanpolitiikan varhaisvaiheet

Kautta aikojen vaivalloinen tiedonkulku, rajalliset tiedot muista maista ja usein myös vahvasti paikalliset identiteetit ovat rajoittaneet ihmisten mahdollisuuksia ajankohtaisen tapahtumien seuraamiseen. Tuhansien vuosien ajan uutiset ja tiedot kaukaisista tapahtumista kulkivat verkkaisesti suullisina kertomuksina, lauluina ja piirroksina. Erityistä maailmanpolitiikkaa ei nykyisessä mielessä ollut olemassa, vaan ajankohtaisten asioiden seuraaminen rajoittui paikallisten ja lähialueiden asioiden seuraamiseen.

Tätä asiointilaa voi viestintäteknologian näkökulmasta luonnehtia narratiivisen paradigman aikakaudeksi. Tieto maailman tapahtumista kulki suullisina, kirjallisina tai kuvan muotoon saatettuina kertomuksina tai narratiiveina, jotka vähitellen kulkeutuivat tapahtumapaikoilta kotiseuduille. Kuvaavaa tälle historian pitkälle (ja monissa osissa maailmaa edelleen ajankohtaiselle) viestintäjärjestelmälle on ollut sellaisten henkilöiden huomattava rooli yhteisöissä, jotka olivat itse käyneet kaukai-

sisä paikoissa ja pystyivät kotiseudulle palattuaan kertomaan muille näkemistään asioista. He ikään kuin toimivat välittäjinä kaukaisten tapahtumien ja kotiseudun asukkaiden välillä.³

Kommunikaatioteknologian nopea kehittyminen 1800-luvun puolivälistä alkaen kuitenkin muutti radikaalisti viestinnän perusteita. Vallankumouksellinen muutos oli lennättimen käyttöönotto, jolloin periaatteessa kävi mahdolliseksi saada tapahtumista tietoa etäisyyksistä riippumatta miltei välittömällä nopeudella.⁴ Tällöin voidaan sanoa kuljettamisen (transportation) ja viestinnän (communication) eronneen toisistaan, koska lennättimen käyttöönotossa viestintä ikään kuin irtosi materian tilassa siirtymisen rajoitteista. Aikaisemminhan tieto oli kulkenut yhtä nopeasti kuin nopein ratsumies tai parhaassa tapauksessa juna tai höyrylaiva. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että ensimmäistä kertaa historiassa säännöllisten suhteiden pitäminen toisiin maanosiin tuli mahdolliseksi niin valtioille kuin kansalaisillekin.⁵

Siten maailmanpolitiikka alkoi vähitellen avautua kansalaisille näyttämönä, jolla jatkuvasti tapahtui jotakin. Ensimmäisiä ajankohtaisia ilmiöitä tällä uudella maailmanpolitiikan näyttämöllä olivat sellaiset laajaa huomiota, kiistelyä ja viranomaisten arvostelua herättäneet tapahtumat kuin Krimin sota ja Irlannin nälänhätä.⁶

Seuraava viestintäteknologian huomattava edistysaskel oli valokuvaus. Piirroksen ja maalauksen rinnalle nousseena se saavutti nopeasti arvovaltaisen aseman uskotavana ”todellisuuden” kuvaajana. Valokuvalla katsottiin vielä 1900-luvun alussa olevan kaikki ehdottoman dokumentin ja totuudellisuuden piirteet. Lisäksi se koettiin sellaisten asioiden kuin kulttuurin, ideologian, runouden ja kaikentyyppisten valmiiksi ajateltujen mallien vastakohtaksi. Se oli ikään kuin itse elämä reaalisuudessaan ja aitoudessaan.⁷

Yhdysvaltain sisällissota merkitsi valokuvan läpimurtoa poliittiseen merkittävyyteen. Se oli ensimmäinen huomattava aseellinen konflikti jossa tapahtumia dokumentoitiin runsaasti valokuvina ja josta myös levisi maailmalle hyvinkin puhuttelevaa ja aikanaan poliittisesti kuohuttavaa valokuvamateriaalia.⁸

Elokuvan synnyn myötä tullut liikkeen vangitsemisen mahdollisuus lisäsi entistään luottamusta kuvan dokumentaariseen aitouteen. Sekä valokuva että elokuva näyttävät kuvaavan maailmaa sellaisena kuin itse sen näemme. Kuitenkin katsojan suhde elokuvaan on emotionaalisesti voimakkaampi kuin suhde valokuvaan. Inhimillisen kognition perusominaisuus näyttää nimittäin olevan, että siirtyminen liikkumattomasta valokuvasta liikkuvaan koetaan avaruusvaikutelman lisäämisenä kuvaan. Tämän seurauksena elokuvan katsojalle syntyy todellisuuden tunne tai aistimus siitä, että se on samankaltainen ”todellisen” elämän kanssa.

Tällainen "elävä" mustavalkoinen kuva yleistyi ensimmäisen maailmansodan aikoihin, jolloin esimerkiksi valtiovierailuista ja taistelukentällä hyökkäävistä joukoista saatiin kotirintamalle filmimateriaalia.⁹ Myöhemmin radion ansiosta nopea uutisraportointi saavutti laajat kuulijaryhmät. Toisen maailmansodan aattona elokuvaan lisättiin ääni. Seurauksena oli, että kuva muuttui mykkäfilmiin verrattuna taas pykälän verran todentuntuiseksi. Filmit taas muuttuivat värillisiksi 1950-luvulta alkaen.

Tiedon lisääntyminen ja tiedonkulun nopeutuminen lennättimen myötä vakiinnutti siis säännöllisen tiedonkulun kaukaisista tapahtumista. Se ei kuitenkaan muuttanut perusasetelmaa, että kansalaisten ja maailmanpolitiikan suhde oli luonteeltaan välittyneenä ja vailla henkilökohtaista kokemuksellisuutta. Maailmanpolitiikan "näytämön" ja yksityisen vastaanottajan välillä ei ollut kokemuksellista kytkeä - ellei sattunut itse olemaan paikan päällä, mikä tosin ei välttämättä sekään taannut hyvää yleiskuvaa tapahtumista. Vaikka esimerkiksi sanomalehdistön uutisointi saattoi olla tunteisiin vetoavaa, se ei muuttanut perusasetelmaa, että lukija oli itse muualla, ilman että hän koki olevansa osa tapahtumista.

Nykyaikainen maailmanpolitiikan julkisuus

Kansalaisten ja maailmanpolitiikan suhteen kannalta poikkeuksellisen merkittäväksi osoittautui suoran televisioraportoinnin synty ja kehittyminen 1960-luvulta alkaen. Tätä television aloittamaa kehitystä on voimistanut telekommunikaatiota ja tietojenkäsittelyä yhdistelevän ns. uuden sähköisen median esiinnousu ja yleistyminen eri muodoissaan. Näin viestimien teknisen ja sisällöllisen muutoksen voi sanoa olleen hyvin nopeaa lennättimen käyttöönoton jälkeen: viestintäteknologia on siitä lähtien jatkuvasti teollisuusmaissa moninaistunut, laajentunut ja tullut kattavammaksi.

Keskeinen muutos nykyaikaisen viestintäteknologian myötä on sen kyky tuottaa runsaasti ja nopeasti eläviä visuaalisia kuvia kommunikaation välineenä. Muutoksen ytimessä on, että uudenaikaisen teknologian tuottama materiaali muistuttaa eri muodoissaan maailmaa yhä enemmän sellaisena kuin me sen itse näemme. Näyttää siltä, että inhimillisen kognition perustavanlaatuisen tunnuspiirre on, että elävään kuvamateriaaliin suhtaudutaan kuin todelliseen tapahtumaan, vaikka sen epätodellisuus tiedostettaisiinkin. Meillä on siis intuitiivinen taipumus suhtautua esimerkiksi television tuottamaan kuvamateriaaliin yhtä emotionaalisesti kuin todelliseen tapahtumaan, vaikka epäilimme kuvan aitoutta. Tällainen välitön suhde kuvattavaan kohteeseen perustuu siten ihmiselle luonnolliseen mentaaliseen prosessiin; sanoil-

la tai muilla sosiaalisille konventioille perustuvilla viestinnän menetelmillä samaa merkitystä ei voi välittää. Asian voi muotoilla niinkin, että kyseessä on luottamus tai usko siihen, että katsoja näkee television ja muun liikkuvaan kuvaan perustuvan teknologian näyttämät sinänsä rajatut ja valikoidut tapahtumat kokonaisuutena ja omilla silmillään. Luonnolliselta vaikuttava kuvamateriaali koskettaa tietoisien säätelyn ulottumattomissa olevaa tajunnan tasoa, jolloin se ikään kuin menee katsojan "selkäyttimeen".¹⁰

Nykyaikana moderni viestintäteknologia tuottaa katsojalle miltei välittömän läsnäolon tunteen. Tämä saa aikaan kansalaisten ja maailmanpolitiikan suhteessa kokeemuksellisen siirtymän välittyneestä välittömäksi, koska ulkopuolisen maailman tapahtumat ja niistä välitettävät viestit sulautuvat kommunikaatioteknologian ansiosta yhteen muodostaen erottamattoman kokonaisuuden. Tämän seurauksena teknologian välittämät maailman tapahtumat koetaan paljon konkreettisemmalla ja henkilökohtaisemmalla tasolla kuin aikaisemmin. Viestintäteknologian ansiosta kansalaiset ovat konkreettisella tavalla läsnä maailmanpolitiikan polttopisteissä ja elävät ikään kuin sen ympäröimänä.

Teknologian tuottama välitön kokemus on kuitenkin kulttuurisidonnainen. Näin todellisuuden tunne tai aistimus kuvamateriaalin samankaltaisuudesta elämän kanssa ei ole jotain yksinkertaista välittömän kokemuksen kautta saatua, eli kaikki katsojat eivät koe materiaalia samanlaisena. Monimutkaisten kytkentöjen kautta se nivoutuu katsojan aikaisempaan kulttuuriseen kokemukseen.¹¹

Ajankohtaisten tapahtumien ja maailmanpolitiikan uutisoinnin kannalta teknologian muutos on johtanut siihen, että yleisön rooli on liikkunut kuulemisesta ja lukemisesta kohti katselemista ja osallistumista. Nykyään ollaan tultu asetelmaan, jossa viestintäteknologia asettaa yleisön maailmanpolitiikan tapahtumien keskelle. Tällöin yleisö ikään kuin asetetaan myös itsenäiseen tapahtumien arvioijan tai tuomarin rooliin: viestimistä näkemänsä ja lukemansa perusteella katsojalla on mahdollisuus joutua kohtaamaan maailmanpolitiikan ilmiöitä kaikessa moninaisuudessaan ja problemaattisuudessaan ennen kokemattomalla tavalla.¹² Jos politiikka oli ennen yhteiskunnassa tarkkaan rajattua harvojen toimintaa, on se nykyään tullut laajan joukon piiriin ja uusimman teknologian kuten digitaalitekologian ja tietoverkkojen myötä myös tullut vuorovaikutteisemmaksi. Tämä uusimman viestinnän kaksisuuntaisuus toimii suoraan vastakohtana aikaisemmalle maailmanpolitiikan toimija-yleisö -suhteelle.

Toinen poliittisilta seuraamuksiltaan merkittävä ja viimeaikaisempi muutos on ollut viestintäteknologian miniatyrisoituminen. Se viittaa ajatukseen, että potentiaalisesti laajalle vaikuttavaa viestintäteknologiaa on yhä helpommin saatavissa, jolloin

kynnys tiedon tuottajaksi laskee jatkuvasti. Nykyaikaisen viestinnän edellyttämä kallis ja suurta ammattitaitoa vaativa teknologia, esimerkiksi televisioteknologia, on tähän asti aiheuttanut sen että julkisuuden tila on vielä pysynyt hyvin rajoitetun instituutiojoukon käsissä - viime kädessä vain pieni joukko erilaisia toimijoita on pystynyt tuottamaan julkisuutta ja kamppailemaan sen hallinnasta.

Jatkuva viestintäteknologian miniatyrisoituminen ja halpeneminen on kuitenkin laskenut julkisuuteen pääsyn kynnyistä. Kohtalaisen halpa ja helppokäyttöinen viestintäteknologia, jota tällä hetkellä edustaa ennen kaikkea internet-tietoverkko, on muuttamassa perinteistä asetelmaa radikaalisti. Julkinen tila ei enää ole vain voimakkaiden instituutioiden hallussa, vaan periaatteessa kuka tahansa - hyökkääjä, uhrivaltio, yksilö, järjestö, yhtiö - voi tuottaa julkisuuteen mitä tahansa materiaalia. Asian voi muotoilla niinkin, että erilaisilta toimijoilta vaadittava materiaallinen kynnys kampanjoihin erilaisissa asioissa on jatkuvasti madaltunut.

Muutokset eivät kuitenkaan tarkoita yleisön tai kansalaisten kannalta sitä, että asetelma olisi tullut olennaisesti selkeämmäksi tai hallittavammaksi. Nykyaikaiselle tiedonvälitykselle on nimittäin ominaista myös ilmiö, jota voisi kutsua episodimaisuudeksi. Episodimaisuus viittaa ajankohtaisista asioista saapuvan informaation tiettyyn järjestäytymättömyyteen ja laajemmassa mielessä asetelmaan, jossa yksittäinen ihminen ei kykene jäsentämään joukkoviestimien tuottamaa tietovirtaa mielekkääksi kokonaisuudeksi maailmankuvansa puitteissa. Tyypillistä episodimaiselle aineistolle on runsaasta materiaalarjonnasta huolimatta (tai juuri siitä johtuen!) kokoavan kehysten tai juonen vaillinaisuus tai puuttuminen. Suurten juonien sijasta yleisölle on tarjolla maailmanpolitiikasta näennäisen loppumaton määrä irrallisia "episodeja", joiden keskinäinen yhteenliittyminen jää epäselväksi. Aikaisemmin maailmankuvamme oli selkeämpi, vaikka se perustuikin "ohjaillumpaan" tiedonvälitykseen.

*

Tarkasteltaessa edellä esitettyä näkemystä viestintäteknologiasta ja maailmanpolitiikasta huomio kiinnittyy siten tiedonkulun nopeuden ja kokemuksellisuuden vähittäiseen kasvuun sekä potentiaalisten julkisuuden tuottajien määrän radikaaliin lisääntymiseen. Nykyaikainen julkisuus perustuu juuri vankalle visuaaliselle, välittömälle ja kokemukselliselle elementille, kun taas varhaisempi viestintäteknologia perustui ennen kaikkea yleisö-tapahtuma -suhteelle, jota voi kutsua välittyneeksi.

Luonnollisesti edellä esitettyyn kuvaukseen täytyy suhtautua muutamin varauksin. Ensinnäkään esitettävä muutos ei ole ollut yleismaailmallinen, vaan se pätee

pikemminkin hyvin rajattuun osaan joukkoviestimiä ja niiden yleisöä: globaalissa mittakaavassa vain pieni osa planeetan väestöstä elää olosuhteissa, joissa nykyaikaiset viestintäteknologian muodot, kuten televisio ja tietoverkot ovat kansalaisten enemmistön käytettävissä. Toisaalta viestintäteknologiassa tapahtunut muutos on poliittisesti hyvin merkityksellistä niissä maissa, joissa uutta teknologiaa on laajassa käytössä.

Toiseksi olisi yksinkertaistavaa väittää, että kyseessä olisi yksioikoinen lineaarinen kehityskulku tai äkillinen ja totaalinen vaihdos yhdestä tilasta toiseen; pikemminkin kyseessä on vähittäinen ja globaalissa mittakaavassa hyvinkin rajallinen siirtymä tai tarkemmin sanottuna edellä kuvatut viestintäteknologian vaiheet ovat käytännössä usein päällekkäisiä siten, että uudempi muoto ei syrjäytä vanhaa, vaan tulee sen rinnalle. Tällaisen siirtymän kuvaaminen lienee väistämättä luonteeltaan yksinkertaistavaa ja pelkistävää, mutta nämä varaukset huomioidenkin se helpottaa julkisuuden roolin ymmärtämistä aikamme maailmanpolitiikassa.

Hallitsemattoman julkisuuden lisääntyminen

Teknologia ja sen mahdollistama julkisuus ovat siis tuoneet maailmanpolitiikan lähellemme, mutta kysymykseen siitä, ketkä sitä hallitsevat tai ketkä valitsevat sen sisällön ei ole olemassa yhtä, yleispätevää vastausta.

Voimakkailla maailmanpolitiikan toimijoilla näyttää edelleen olevan ajoittain kykyä ohjailla ja manipuloida kansainvälistä julkisuutta omien päämääriensä edistämiseksi, niin kuin machiavellilaiseksi kutsutun lähestymistavan kommentaattorit ovat esittäneet.

Joissakin tapauksissa teknologian ja julkisuuden vaikutus näyttää taas liberaalin ajattelutavan mukaisesti olevan sellainen, että valtiot joutuvat muuttamaan politiikkaansa ja reagoimaan julkisiin paineisiin ja kansalaismielipiteeseen. Näin sekä machiavellilaisella että liberaalilla julkisuustulkinnalla on tänäkin päivänä relevanssia.

Näihin kahteen perinteiseen ulottuvuuteen on kuitenkin syytä lisätä myös kolmas uusimman teknologian kehitykseen kytkeytyvä tulkintatapa, jota voisi kutsua julkisuuden autonomiseksi tai "hallitsemattomaksi" ulottuvuudeksi. Varsinkin viime vuosina julkisuutta on voinut useissa tapauksissa tulkita liberaali vs. machiavellilainen -vastakkainasettelun lisäksi eräänlaisena maailmanpolitiikan hallitsemattomana tai autonomisena voimana, joka ei ole valtioiden tai suuryritysten ohjailtavissa, mutta joka ei myöskään ensisijaisesti vaikuta "alhaalta ylöspäin", sillä tavalla kuin liberaali ajattelutapa edellyttää, eli demokratiaa ja yleistä kansalaistietoisuutta lisää-

västi. Taustalla on prosessi, jossa teknologian miniatyrisoitumisen ja toimijajoukon moninaistumisen takia julkisuus entistä alttiimmin pakenee valtion tai ylipäätään minkään yksittäisen toimijan kontrollista käyden siten luonteeltaan entistä hallitsemattommaksi. Seurauksena kehityskulku, jota voisi luonnehtia intensiiviseksi mutta myös yksittäisten toimijoiden hallinnan ulkopuolella olevaksi.

1990 -luvun alussa syntynyt kansainvälinen henkilömiinojen kieltämiseen tähtäävä kampanjointi ja sen seurauksena syntynyt julkisuus on osuva esimerkki tällaisesta uudeltaisesta, perinteisten määritelmien ulkopuolelle jäävästä julkisuudesta. Kun miinojen vastaista kansainvälistä julkisuutta tarkastellaan jälkikäteen, on siinä huomattavaa se, että sillä ei ole ollut osoitettavissa mitään yksittäistä alkuunpanijaa. Itse asiassa henkilömiinakampanja on ollut historiassa ensimmäinen kerta, kun jokseenkin spontaani, järjestö- ja kansalaistasolta lähtenyt kansainvälinen julkinen paine on vaikuttanut valtioiden tekemisiin turvallisuuspolitiikkaan liittyvässä kysymyksessä.

Erityisen mielenkiintoista uudenaikainen miinajulkisuus oli Suomen tapauksessa, jossa ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa koskevat kysymykset on perinteisesti suojattu julkiselta keskustelulta suppean "valistuneen eliitin" piiriin.¹³ Miinojen kieltämiseen liittyvässä keskustelussa suomalaiset poliitikot olivat kuitenkin lähtökohdiltaan monessa suhteessa kansainvälisen miinakeskustelun armoilla, sillä keskustelun ja oman argumentoinnin teemat ja ehdot tuotettiin kehitysmaiden erottelamattoman miinasodankäynnin seurausten järkyttämässä "suuressa maailmassa". Vaikka yksittäisillä poliitikoilla oli mahdollisuus harkita omien kannanottojensa sisältöä ja myös vaikeusmahdollisuuksia, ei Suomen kaltainen toimija näissä tapauksissa itse määrännyt sitä, millä ehdoilla miinailmiössä keskusteltiin. Ilmiö saattaa kuvastaa laajempaa aikamme maailmanpolitiikan julkisuuden logiikkaa: yksittäiset, kenties tyypillisesti juuri pienet maat puhuvat suurten kansainvälisen keskustelujen ehdoilla ja ovat tuomittuja toimimaan sen tuomien vaatimusten ja haasteiden pohjalta. Tätä voisi kutsua nykyaikaisen julkisuuden tuottamaksi "ylikansalliseksi paineeksi", joka saattaa kovakouraisestikin runnoa kansallisia keskusteluita, valtioiden kannanottoja ja niiden ehtoja ulkoa asetettuihin muotteihin.

Tällainen hallitsematon julkisuus saattaa kuitenkin kohdata yhtä lailla myös suurvaltaa. Miinatapauksen kanssa vastaavanlainen esimerkkitapaus aikamme hallitsemattomasta julkisuudesta oli Irakin Abu Ghraib -vankilassa ilmitullut Yhdysvaltain miehitysjoukkojen väärinkäytösten sarja. Koko tapauksenhan esille nousua edisti olennaisella tavalla se, että yksittäiset vankilassa palvelleet sotilaat toisistaan tietämättä lähettivät kidutuksista valokuvia, videonauhoja, sähköpostiviestejä ja matkapuhelimella otettuja kuvia tutuilleen, joiden kautta tapaus ryöpsähti lehtien sivuil-

le ja televisioon. Kyse ei ollut siis siitä, että tarmokas ja aloitteellinen lehtimies olisi paljastanut väärinkäytökset, kuten liberaalissa ajattelutavassa oletetaan, vaan koko tapaus sai alkunsa suunnittelemattomista ja spontaaneista toistensa toiminnasta tietämättömien yksilöiden teoista, jotka uudenaikainen pienikokoinen, halpa ja helppokäyttöinen viestintäteknologia teki mahdolliseksi.

Seurauksia kansalaisten ja valtioiden näkökulmasta

Nykyaikaisen viestintäteknologian mahdollistama julkisuus näyttelee siis entistä suurempaa roolia kansalaisten tavassa ymmärtää ja jäsentää maailmanpolitiikkaa. Me saamme maailmanpolitiikasta informaatiota yhä enemmän ja nopeammin, informaatio on yhä voimakkaammin tunteisiin vetoavaa ja sitä tulee yhä useammista lähteistä.

Nämä kehityskulut tulevat lähitulevaisuudessa jatkumaan. Ei ole odotettavissa, että teknologian miniatyrisoitumisprosessi, laitteiston fyysinen pieneneminen ja muuttuminen entistä helppokäyttöisemmäksi ja hinnaltaan edullisemmaksi, pysähtyisi tai edes hidastuisi. Päinvastoin, kynnyks julkisuuden tuottajaksi tulee luultavasti edelleen laskemaan ja informaatiovirta edelleen voimistumaan. Teknologia antaa lisäksi entistä enemmän mahdollisuuksia myös materiaalin kaikenlaiseen manipulointiin ja väärentämiseen.

Todennäköisesti tämä kehitys on kuitenkin saavuttamassa kulminaatiopisteensä. Onkin luultavaa, että 1900 -luvulle leimallinen kansalaisten luottamus julkisuuteen tuodun kuvamateriaalin todenperäisyyteen alkaa horjua ja kansalaiset alkavat suhtautua kuvaan ja sen uskottavuuteen aikaisempaa suuremmalla skeptisyydellä – informaatiotulvassa ja lukuisten paljastuneiden julkisuuden manipulointirytysten jälkeen yleisön vakuuttaminen viestinnän keinoin käy entistä vaikeammaksi.

Skeptisyyden rinnalla on omiaan yltyämään myös kansalaisten kokema vieraantuneisuuden tunne. Joka paikkaan jatkuvana virtana välittyvä maailmanpolitiikka on entistä enemmän omiaan herättämään kyllästyneisyyttä ja turtumusta tilanteessa, jossa kaikki brutaleimmatkin yksityiskohdat näytetään ja yksilö yhä enemmän epäilee saamansa tiedon todenperäisyyttä tai ainakin viestinnän kykyä kuvata kattavasti sitä, mitä sen pitäisi. Tällä tavalla miniatyrisoituva viestintäteknologia johtaa informaatioähkyyän ja vieraantuneisuuteen. Toisaalta sama ongelmallinen prosessi avaa kansalaiselle myös mahdollisuuksia: tiedontuottajien ja näkökulmien lisääntyessä mahdollisuudet punnitun ja kriittisen kokonaiskuvan muodostamiseksi paranevat resursseja omaaville ja aktiivisille yksilöille, kun tarjolla on monista eri lähteistä saa-

tua materiaalia. Laajemmassa mielessä käy kuitenkin aiheelliseksi kysyä, tulemmeko kansalaisina sopeutumaan maailmanpolitiikan informaatiotulvaan ja kasvamaan elämään laadullisesti ja määrällisesti entistä intensiivisemmän julkisuuden olosuhteissa – kehittykö siis kansalaisten medialukutaito ja kyky julkisuuden kriittiseen tulkintaan samalla vauhdilla kuin teknologian sille asettamat vaatimukset?

Valtioiden näkökulmasta sama prosessi näyttää toisenlaisen puolensa. Niille viestintäteknologia näyttää muuttuvan yhä merkittävämmäksi, mutta samalla entistä vaikeammin kontrolloitavaksi voimaksi. Lisääntynyt julkisuus vaikuttaa hallitusten ja armeijoiden toimintatapoihin monellakin tapaa, joista tässä yhteydessä voi nostaa esille muutamia esimerkkejä:

Yltävä tietovirta ja ajoittainen hallitsematon julkisuus tuo kokemuksellisuutensa ja reaaliaikaisuutensa vuoksi valtioille uusia pakkoja ja rajoitteita poliittiseen päätöksentekoprosessiin, toimintatapoihin ja myös kriisinhallinnan rytmiin. Päätöksenteko muuttuu entistä näkyvämmäksi, ratkaisuisista ja niiden perusteista keskustellaan entistä laajemmin julkisuudessa – riippumatta siitä, ollaanko julkisuudessa selvillä kaikista päätöksiin vaikuttavista tekijöistä vai ei.

Länsimaissa voimistuva yhteiskunnallinen trendi näyttää olevan myös suurten yleisöjen siirtyminen osallistumisesta edustukselliseen sodankäyntiin. Useimmille länsimaiden kansalaisille sodankäynti tehdään nykyään heidän puolestaan edustuksellisesti armeijoiden ammattimaistumisen myötä. Tästä syystä yhä harvemmalta länsimaiden asukkaalla on omakohtaista kokemusta sodasta tai sen seurauksista. Näin ollen kuva sodankäynnistä – ja länsimaissa yhä enemmän myös armeijoista ja armeijaelämästä – muodostetaan juuri tiedotusvälineiden sisällön, ei niinkään omaehtoisen kokemuksen kautta kuten aikaisempina vuosikymmeninä.

Sodankäynnin entistä laajamittaisempi siirtyminen kaupunkeihin ja asutuskeskuksiin johtaa siihen, että sodankäynti on omiaan muuttumaan entistä ”näkyvämmäksi” julkiselle katseelle; vastaavasti länsimaisten armeijoiden paineet hyvien mediasuhteiden luomiseen kasvavat.

Tähän saakka vähällä huomiolla ollut yksilö nousee entistä voimakkaammin mukaan kansainvälisten rakenteiden - valtiollisten toimijoiden asetelmaan: viime kädessä viestintäteknologian kanssa tekemisissä oleva yksilö on se, joka kokee tapahtumia välittömästi ja affektiivisesti ja jonka mahdollisia reaktioita poliittiset päätöksentekijät joutuvat laskelmissaan ja kannanotoissaan ottamaan huomioon. Tässä mielessä yksityinen henkilö muuttuu vastaanottavasta objektista aikamme maailmanpolitiikan toimijaksi. Yksi seuraamus muutoksesta on yleisen mielipiteen merkityksen kasvu maailmanpolitiikassa ja erityisesti länsimaiden strategisissa las-

kelmissä, samoin asiantuntijoiden ja mielipidevaikuttajien roolin korostuminen kansalaisten maailmankuvan rakentajina.¹⁴ Teknologian tuottama maailmanpolitiikan muuttunut kokemuksellisuus on kuitenkin pelkkää yleistä mielipidettä syvällisempi muutos, joka pitää sisällään yksilön muuttuneen tavan havainnoida ja sitä kautta ymmärtää maailmanpolitiikkaa ja omaa asemaansa siinä.

Poliittisten päättäjien ja viranomaisten - valtioiden - on käytännössä mahdotonta täysin kontrolloida tällaista julkisuutta, johon uusi teknologia antaa entistä enemmän mahdollisuuksia. Kuten henkilömiinakampanjoinnin ja Abu Ghraibin vankilan tapaukset osoittivat, on päätöksentekijöiden kannalta tällöin tyypillisesti kysymys siitä, että he joutuvat ottamaan kantaa johonkin jo julkisuuteen nousseeseen ja sitä kautta ajankohtaistuneeseen kysymykseen ja täten ikään kuin ainoastaan reagoimaan, sen sijaan että he itse tuottaisivat sitä asialistaa, josta suuri yleisö keskustele.

Nämä esimerkkitapaukset enteilevätkin uudenlaisen vaikutustavan ilmestymistä turvallisuuspolitiikan kenttään, koska kansalaisten tietoisuuden muutoksella on taipumus vaikuttaa valtion poliittiseen päätöksentekoon.

Seurauksena on voimakkaan mutta samalla arvaamattoman tekijän ilmestyminen erityisesti länsimaiden strategiseen perusyhtälöön: kysymyksiin siitä, milloin ja miten sotilaallista voimaa pitäisi käyttää. Jossakin määrin kärjistäen voitaisiin puhua jopa poliittisen auktoriteetin tietynlaisesta uudelleenjakautumisesta, jossa valtiot ovat menettäneet asemaansa ajankohtaisten asioiden tulkitsijoina ja mahdollisuuksia ja vastuuta kasautuu yhä enemmän yksilön harteille. Tällainen kehityskulku on luonnollisesti omiaan heikentämään mahdollisuuksia perinteiseltä, valtioiden valistuneen itsekkyyden pohjalta tapahtuvaan strategiseen suunnitteluun; tai pikemminkin strategiseen suunnitteluun on ilmaantunut uusi varteenotettava osatekijä joka ansaitsee tähänastista vakavampaa huomiota.

Viime kädessä tällaisessa ympäristössä parhaat menestyksen mahdollisuudet on sillä joka pystyy parhaiten perustelemaan toimintansa oikeudenmukaisuuden ja moraalisen kestävyuden. Tällöin kuvamanipuloinnin sijaan etualalle nousevat sellaiset seikat kuten toimijoiden retorinen kyvykyys, käsiteltävinä olevien asioiden sisällöllinen hallinta, kyky aistia erilaisia sosiaalisia tilanteita sekä taito sovittaa oma sanoma toisia kulttuureita edustaville vastaanottajille.¹⁵

Eettisyys, sivistys, retorinen taito ja empatia ovatkin välineitä, joilla valtiot ja niiden edustajat voivat parhaiten turvata toimintakykyään 2000 -luvun julkisuudessa.

Viitteet

- 1 Katso esimerkiksi Sprout, Harold – Sprout, Margaret (1962). *Foundations of International Politics*. Van Nostrand Political Science Series, D. Van Nostrand Company, Inc. Princeton, New Jersey, s. 233-234 tai Cohen, Raymond (1987). *Theatre of Power: The Art of Diplomatic Signalling*. Longman Group, London, s. 5.
- 2 Ks. Esim. Der Derian, James (1992). *Antidiplomacy. Spies, Terror, Speed, and War*. Blackwell Publishers, Cambridge, USA; Sharkey, Jacqueline (1992). *Under Fire - Us Military Restriction On the Media From Grenada To the Persian Gulf*. The Center for Public Integrity, Washington D.C; Taylor, Philip M. (1992). *War and the Media. Propaganda and Persuasion in the Gulf War*. Manchester University Press, Manchester - New York; Luostarinen, Heikki (1994). *Mielen kersantit. Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa*. Kustannusyhtiö Hanki ja jää, Juva. Nimitys johtuu lähestymistavan yhtymäkohdasta Niccolò Machiavellin ajatteluun, jossa ihanteellisessa tilanteessa ruhtinaan poliittinen koneisto tuottaa hänestä kontrolloituja ja halutunlaisia representaatioita, joiden perusteella kansalaiset hahmottavat ruhtinasta ja hänen vallankäyttöään halutulla tavalla. Vastaavasti tilanteessa, jossa ruhtinas ei säilytä välimatkaansa kansaan hän menettää tehokkaan vallankäytön edellytykset. Machiavelli, Niccolò (1969). *Ruhtinas. (Italiankielinen alkuteos Il principe (1532), suomentaja Aarre Huhtala)*. WSOY, Porvoo, s. 68.
- 3 Varhaisimpana vaiheena narratiivisessa paradigmassa voidaan pitää ns. oraalista kulttuuria, jota voi luonnehtia myös ”tallentamattoman sanan” aikakaudeksi. Tuolloin pääenergia kului kulttuurisen olemassaolon säilyttämiseen. Maailma oli ikään kuin jatkuvaa tapahtumista ja puhuja oli tuon tapahtumisen keskipisteessä. Kirjallinen kulttuuri sai alkunsa hieroglyfeistä ja kiilakirjoituksesta egyptiläisillä ja sumerilaisilla noin 4000-3000 luvuilla eaa. Aakkoset puolestaan keksittiin 1500-luvulla eaa Lähi-Idässä. Varhaisempana kautena kirjallisessa kulttuurissa oli kirografinen, käsikirjoituksille perustuva vaihe, joka ulottui antiikista keskiajalle. Tätä seurasi typografinen vaihe kirjapainotaidon myötä 1450-luvulla. Narratiivisen kulttuurin vaiheiden luokittelu perustuu Walter J. Ongin esittämään luokitteluun kulttuurin vaiheista dominoivan viestintävälineen mukaisesti. Ks. Ong, Walter J. (1982). *Orality and Literacy. The Technologizing of the World*. Routledge, London.
- 4 Buzan, Barry (1987). *An Introduction to Strategic Studies: Military Technology and International Relations*. The Macmillan Press Ltd in association with the International institute for strategic studies, Hampshire, England, s. 24-25.
- 5 Alun perin lennätin, kuten moni muukin viestintäteknologian muoto, oli tarkoitettu sotilaalliseen käyttöön. Carruthers, Susan L. (2000). *The Media At War. Communication and Conflict in the Twentieth Century*. MacMillan Press Ltd, Houndmills, Basingstoke, Hampshire RG21 6XS and London, s. 2-3.
- 6 Carey, James W. (1989). *Communication As Culture. Essays on Media and Society. Media and Popular Culture: A Series of Critical Books no: I*. Unwin Hyman, Inc, Winchester, Massachusetts s. 182.
- 7 Lotman, Juri (1989). *Merkkien maailma. Kirjoitelmia semiotiikasta*. SN –kirjat, Painokari Oy, Helsinki, s. 19.
- 8 Carruthers 2000, 277.
- 9 Carruthers 2000, s. 68-73.
- 10 Lotman 1989, s. 12-17.
- 11 Lotman 1989, s. 30.
- 12 Shapiro, Michael J. (1990). ”Strategic Discourse/Discursive Strategy: The Representation of ‘Security Policy’ in the Video Age”. *International Studies Quarterly (International Studies Association) vol. 34, no.3 (September)*, s. 327-340.
- 13 Miinakysymyksestä ja miinakampanjaan liittyneestä julkisuudesta laajemmin ks. esim. Koivula, Tommi (2004). *Sodan kaikuja. Norjalainen ja suomalainen henkilömiinaretoriikka kansainvälisten mediaprosessien kuvastajana 1995-2001*. *Studia Politica Tamperensis no. 12*, Tampere.
- 14 Huhtinen, Aki-Mauri (2003). ”Poliittiset sotilaat – politiikan johtaminen sodalla: Yhteysupseerina ISAF –operaatiossa, Tampassa, Floridassa”. *Tiede ja Ase N:o 61*, s. 134.
- 15 Vrt. Huhtinen 2003.